

Анна ЗАЙЦЕВА
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри журналістики
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля (м. Луцьк)

УДК 821.161.2–3.09+929

ІДЕЙНО-ХУДОЖНІЙ ДИСКУРС ПУБЛІЦИСТИКИ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

Статтю присвячено дослідженню ідейно-художнього діапазону публіцистичного доробку Олени Пчілки. На конкретних прикладах проаналізовано специфічні ідейні особливості творчості письменниці. Показано коло проблем, що хвилювали Олену Пчілку і які вона висвітлювала на сторінках українських періодичних видань, зокрема «Рідного краю».

Ключові слова: публіцистика, дискурс, стаття.

Публіцистика Олени Пчілки (Ольги Петрівни Косач, 1849–1930), репрезентована на сторінках редакційного нею журналу «Рідний край» та додатку до нього «Молода Україна», вражає різноплановістю тем і вагомим смисловим навантаженням. Ця особливість зумовила певний ідейно-художній дискурс, що стане предметом подальшого аналізу.

Р. Декарт розглядав термін «дискурс» у широкому значенні, вбачаючи в ньому вчену розмову на філософську, політичну, літературну, релігійну тематику тощо [9, с. 3]. У лінгвістиці це поняття має більш конкретизоване визначення: «Дискурс» належить до набору норм, переваг і сподівань, що пов'язують мову з контекстом» [10, с. 358]. С. Павличко відзначила, що цей термін значно розширив своє значення і, на думку дослідниці, «є мовою, котра розуміється як висловлювання і відтак включає суб'єктів, які говорять або пишуть, а також слухачів або читачів, які є об'єктами дискурсу» [3, с. 21]. З огляду на смисл поняття, загальний ідейно-художній дискурс публіцистики Олени Пчілки має ряд специфічних особливостей, дослідження яких, на наш погляд, є перспективним.

Мета статті – дослідити ідейно-художній дискурс публіцистики Олени Пчілки.

Заснований у 1905 р. М. Дмитрієвим тижневик «Рідний край» з 1907 р. переходить під керівництво Ольги Петрівни Косач, яка була не лише його редактором, а й видавцем. Попри утиски і перешкоди, яких зазнавала, займаючись видавництвом часопису, вона протягом тривалого часу продовжувала випускати його власним коштом, адже щиро «вірила, що «Рідний край» перестане бути справою окремих людей і стане справою громадською, він сприятиме пробудженню національної свідомості як освіченого громадянства, так і широких народних мас, що вже виявили бажання читати книжку, газету, журнал рідною мовою і почали вимагати через своїх представників ширших національних прав» [2, с. 25]. Дійсно, цей тижневик «відіграв величезну роль у розвитку громадської думки, літературному процесі, а головне – був органом, що спрямовував промінь просвіти у народну темряву, служив поглибленню національної єдності українців» [1, с. 14]. Саме на сторінках часопису «Рідний край» найповніше постають провідні ідеї Олени Пчілки як педагога-просвітителя, активного захисника української державності.

Упродовж тривалого часу часопис «Рідний край» був політичною трибуною Олени Пчілки, яка порушувала болючі питання, що стосувалися державних справ. Вона покладала надію на те, що діячі, які ввійдуть до складу державного органу («Вибори до Державної Думи»), боротимуться за національне, соціальне звільнення українського народу, відстоюватимуть право на освіту дітей рідною мовою, вирішуватимуть проблеми кожного народу відповідно до обставин і потреб. Проте серед членів Державної думи не знайшлося діячів, які хотіли б вирішити українське питання, тому воно залишалося відкритим.

Мисткиня щиро відгукнулася на події, що відбулися в селі Сорочинці у грудні 1905 р., коли представники влади покарали учасників демонстрації. Пережите лягло в основу її статті «Сорочинська справа»: «Се більше, ніж драма, се трагедія, що постигла той тихий, неначебто такий затишний куточок Полтавщини...» [7, с. 554]. Авторка пише про свавілля і звірства властей, з вини яких «на майдані сорочинському полилася кров, полягли мертві тіла; 20 сорочинців поклали свої голови, більше 50 zostались покалічені; у зневазі, у приниженні стояли на колінах сорочинські люди серед свого майдану, повалені в сніг та дожидаючись розправи від хижої руки» [7, с. 555]. У статті гнівно засуджено розгул реакції, який зумовив людські втрати, висловлено думку про те, що український народ має право на конституцію. Ідеї, репрезентовані авторкою статті, так і залишились нереалізованими, бо влада вбачала в українцях лише робочу силу, яка не мала права на голос. Але Олена Пчілка продовжувала невтомну боротьбу з безправним становищем українського народу.

Багато уваги Олена Пчілка зосереджувала на проблемах освіти. Думки та погляди про виховання молодого покоління вона виклала в статті «Праця виховальна»: «діти – се наш дорогий скарб, се наша надія, се – молода Україна [5]. Основну роль у вихованні дітей письменниця відводить сім'ї: «Чи дитина виросте приятелем, чи ворогом України – се багато залежить од виховання, од того, що їй буде зацплено в сім'ї» [5]. Олена Пчілка звертається до сумної статистики, котра свідчить, що вихованню в молодого покоління національної свідомості, прищепленню любові до рідного краю, його народу й слова надають неналежної уваги: «На жаль, треба признатись, що наша українська сім'я до цієї пори здебільшого не давала національної свідомості дитині, не розвивала в дітях любові й поваги до свого, рідного, як ми бачимо в сім'ї інших племен» [5]. Для прикладу авторка використала зразок польської родини, яка теж мала багато перепон у національному розвитку, проте діти ще змалку знали про свою національну належність, шанобливо ставились до всього рідного.

У справі прищеплення молодому поколінню відповідної національної української освіти вона надіється на товариство «Просвіта». Його гуртки повинні «зосібна дбати про національно-свідоме виховання дітей наших, отже сей гурток просвітянський повинен добувати дитячі книжки українські, повинен влаштувати зібрання дитячі, щоб діти промовляли на тих ранках, чи вечірках, вірші кращих наших письменців, співали гарних пісень народних» [5]. На думку Олени Пчілки, закиди про відсутність відповідної лектури для дітей українською мовою безпідставні. Вона констатує наявність читанки Б. Грінченка, збірок байок Є. Гребінки, Л. Глібова, М. Старицького, вказує на широкий діапазон дитячих творів, поданих на сторінках журналу «Молода Україна». Авторка доходить висновку, що за бажання «можна знайти і літературний знадібок для дітей, і силу, котра піклуватиметься тим вихованням дітей – щоб надати йому національний напрям, щоб діти ще змалку були свідомими Українцями» [5].

Бажання Олени Пчілки донести до широкого загалу перлини народної творчості зумовили видання фольклорних матеріалів. Розвиток фольклористики як науки був позначений різноманітністю підходів до вивчення народної творчості. В українській

фольклористиці поширилася історична школа, найяскравішими представниками якої були П. Чубинський («Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край»), Я. Головацький («Народные песни Галицкой и Угорской Руси»), М. Драгоманов («Малорусские народные рассказы и предания»), Олена Пчілка та ін.

Фольклористичні розвідки Олени Пчілки та інші її студії мають значну наукову вагу. У статтях з фольклористики вона також порушує питання виховання національно свідомих громадян, важливу роль відводить освіті рідною мовою. Так, у статті «Старосвітські «думи» в новому виконанні і поясненні» авторка картає «Общество первоначального образования», яке організовує літературно-артистичні вечори в Києві переважно російською мовою. Письменниця дорікає співвітчизникам, які проміняли рідну українську мову на діяльність, спрямовану на «обрусения» кіл» [6].

У статті «Українські колядки» [4] Олена Пчілка осмислює роль народу в збереженні та відтворенні рідної мови. Сторінки історії, до яких вона звертається, засвідчують вплив інших націй на українську, що міг, на її думку, спричинити знецінення національних принципів і прищепити нашим предкам відчуття меншовартості. Письменниця констатує прикре явище, притаманне сучасному їй суспільству: ігнорування інтелігенцією української мови. Така ситуація засмучувала її. На думку авторки, сучасним і майбутнім поколінням варто брати приклад з історичного минулого нашого народу, який попри негаразди та перепони не зрікся й не відцурався українського слова.

В етнографічно-літературному нарисі «Українська гумористика» зазначено, що «гумором іскриться в нас вся мова народня, вся та, назвемо її так, усна народня словесність» [8, с. 13]. Цю тезу підтверджено конкретними прикладами, особисто зібраними й записаними авторкою в різноманітних куточках України. Розвідка Олени Пчілки залишилась незакінченою, проте з тієї частини, що збереглась до нашого часу, чітко простежується провідна думка твору: донести читачам, що вся українська мова, фольклор і художня творчість пронизані гумором – однією з найяскравіших рис української нації.

Висновки. Представлена в різноманітних періодичних виданнях України публіцистика Олени Пчілки, спрямована на поліпшення становища українського народу, пробудження його національної свідомості, сприяла просвіті народних мас. Для досягнення цієї мети письменниця не полишала невтомної боротьби із представниками влади, репрезентуючи у своїх статтях негативні сторони її діяльності або бездіяльність загалом («Сорочинська справа», «Вибори до Державної Думи»), звертала увагу на справи освіти («Праця виховальна»), де порушувала проблему ролі «Просвіти» в піднесенні національної свідомості. Вагомого значення надавала навчанню українською мовою, бо найважливішу роль у відродженні української нації відводила молодому поколінню.

Етнографічно-фольклористичні статті Олени Пчілки («Українські колядки», «Українська гумористика» та ін.) подають багатий фольклорний матеріал, засвідчують вагому роль усної народнопоетичної творчості в духовному житті людини. На думку авторки, обізнаність з історією, культурою, літературою свого народу сприяє виробленню патріотичних почуттів, пробуджує у справжніх громадян прагнення творити й працювати для добра своєї держави.

Перспективи нових досліджень творчості Олени Пчілки вбачаємо у вивченні специфіки творчої манери письменниці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Новаківська Л. Олена Пчілка: частіше доторкатися до народного джерела / Л. Новаківська // Рідна школа. – 1998. – № 4. – С. 14–16.

2. Новаківська Л. Подвижницька діяльність Олени Пчілки на ниві українського просвітництва : по-сібник / Л. Новаківська. – Ніжин : Науковий світ, 2001. – 48 с.
3. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі / С. Д. Павличко ; 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Либідь, 1999. – 447 с.
4. Пчілка Олена. Украинские колядки. (Текст волынский) / Олена Пчілка // Киевская старина. – 1903. – Т. 80 (январь). – С. 152–175. – Т. 81. – (апрель). – С. 124–160; (май). – С. 192–230; (июнь). – С. 347–394.
5. Пчілка Олена. Праця виховальна / Олена Пчілка // Дивослово. – 1999. – № 6. – С. 56.
6. Пчілка Олена. Старосвіцькі «думи» в новому виконанню і поясненню / Олена Пчілка // Рідний край. – 1908. – № 4. – С. 11–14.
7. Пчілка Олена. Твори / Олена Пчілка. – К. : Дніпро, 1988. – 582 с.
8. Пчілка Олена. Українська гумористика / Олена Пчілка // Рідний край. – К., 1911. – № 4. – С. 13–15 ; № 6. – С. 6–8 ; № 7. – С. 17–20 ; № 13. – С. 26–28.
9. Descartes R. Discours de la méthode. La dioptrique. Météores. La Géométrie. – Leyde, 1637. – 413 p.
10. International Encyclopedia of Linguistics : 4 vol. – New York ; Oxford, 1992. – Vol. 1. – 429 p.

Анна Зайцева

Идейно-художественный дискурс публицистики Олены Пчилки

Статья посвящена исследованию идейно-художественного диапазона публицистического наследия Олены Пчилки. На конкретных примерах проанализированы специфические идейные особенности творчества писательницы. Показан круг проблем, волновавших Олену Пчилку и которые она освещала на страницах украинских периодических изданий, в частности «Родного края».

Ключевые слова: публицистика, дискурс, статья.

Anna Zaitseva

The Ideological and Artistic Discourse of Publicism of Olena Pchilka

The article studies the ideological and artistic range of journalistic heritage of Olena Pchilka. In specific examples analyzed the specific ideological features of the creativitve of the writer. Showing a range of issues that agitated Olena Pchilka and it covered the pages of Ukrainian periodicals, including “Native Land”.

Keywords: publicism, discourse, art.